

ЗА ПРАГМАТИСТКАТА ИСТИНА – ИВАН САРЪИЛИЕВ И ДИМИТЪР МИХАЛЧЕВ

Станул Грозев

Институт по философия и социология при Българската академия на науките

Резюме: Настоящата статия е част от по-широко изследване, посветено на прагматизма в България. Чрез сравнителен анализ се представят накратко основните схващания на Иван Саръилиев и Димитър Михалчев за прагматистката истина. Двамата български философи, единият – привърженик на прагматизма, а другият – заявил се като негов противник, имат сходни мнения по въпроса за валидността на прагматистката теория за истината. Различията идват предимно от спецификите на ремкеанската философия, на чиято основа Михалчев стъпва при критиката си на прагматизма, както и поради различното отношение на двамата автори към религията.

Ключови думи: прагматизъм в България, прагматистка истина, прагматистка теория за истината, Иван Саръилиев, Димитър Михалчев.

Въведение

През 1910 г. Георги Минев, като представя философските схващания на прагматизма, пише и за прагматистката истина [1, 2]. Но ако Минев възторжено и изцяло приема прагматизма на Джеймс и неговите схващания за истината, през 1929 г. Цеко Торбов публикува кратка статия, в която, следвайки учението на Леонард Нелсон, категорично отхвърля прагматисткото схващане за истината [3].

През 1930 г. Асен Златаров публикува няколко глави от Джеймсовия „Прагматизъм“ под заглавието „Що е прагматизъм“. В предговора към книгата той изразява нееднозначно мнение за прагматистката истина и прагматизма, като отбелязва, че „в така предложената философия трябва да съумеем да отделяме плевела от чистото зърно“ [4].

През 1936 г. в „Съвременна философия и история на философията“ Атанас Илиев се спира на гносеологичната позиция на прагматизма [5].

През 1938 г. Иван Саръилиев прави цялостно представяне на прагматизма с различните му школи и представители и демонстрира специален интерес към епистемологията и прагматизма като теория за истината [6, 7]. Неговите изявления относно необходимостта от нова теория за истината предизвикват Михалчев, който също има изявен интерес към въпроса за истината и още през 1937 г. в статията „Към учението за относителността на истината“ измежду различните философски школи отбелязва и прагматизма

[8]. Критичната студия „Прагматизмът като ново учение за истината“ [9] се появява като своеобразен отговор на произведението на Саръ依иел и опит за предизвикване на дебат, подобен на спора между двамата автори от 1932 г. (за отношението между науката и религията) [10].

Методология на изследването

Като основен метод на работа е използван сравнителен анализ.

Резултати

В своя труд за прагматизма Саръ依иел отделя специална глава за прагматизма като теория за истината, а в заключението, чрез използване на прагматисткия метод, подлага на верификация следните основни твърдения на прагматизма: истината е полезна; истината е проверима; полезната идея е истинна; истината е променлива; истината е дело на човека [11, 206 – 207].

Това, че много истини са полезни, че повечето истини са полезни, е достатъчно ясно. Но дали всички истини са полезни? Саръ依иел припомня какъв смисъл се влага в прагматисткото понятие „полезност“, а именно: полезност в обикновен смисъл, за конкретни хора; конкретна удовлетвореност при постигането на истината.

С поредица от удачни примери Саръ依иел показва, че невинаги истината е полезна. Един от примерите, използван и от Михалчев, е истината за болестта на даден човек. А именно: истината, че някой е сериозно болен, полезни или вредни последици ще има?

Въпреки че знанието по този въпрос може да помогне за своевременно вземане на мерки и оздравяване, една такава истина, вместо да мобилизира, би могла да обезсърчи болния и така да се окаже вредна за него, отбелязва Саръ依иел [11, 207]. По-късно и Михалчев ще коментира, че има много случаи, в които „истината може да се окаже съвсем пакостна за дадено лице, като парализира неговата воля. Лекарите знаят най-добре, колко е полезно понякога да бъде пациентът лъган“ [9, 522].

Не можем да не се съгласим с Джеймс, когато казва, че „ако истинните идеи не бяха едно добро за живота, не би се създал и разпространил възгледът, че истината е божествена и ценна и че наш дълг е да търсим истината“. Но не можем да не се съгласим и със Саръ依иел, когато обръща внимание, че въпросът има и друга страна: ако това, което казва Джеймс, е напълно вярно, как да си обясним, че на истината често се гледа като на едно много голямо зло. Огромни жестокости са извършвани, за да се прикрие тя: истината може да бъде неприятна, вредна, опасна; „истината бодее“, както казва една поговорка. Подобни съждения, отбелязва Саръ依иел, ясно показват, че

в някои случаи е по-добре да не се знае истината и дори е за предпочитане да се вярва в противното на истината [11, 211].

Саръ依иeв се спира и на въпроса за полезността на истината по отношение на конкретна цел. Той застъпва мнението, че има истини, при образуването на които, поне съзнателно, не е преследвана никаква определена цел, тоест мисълта е била отдадена на съвършено незинтересована дейност. Саръ依иeв се обръща към Аристотел, който също счита, че в някои случаи човек се стреми към знание само за да знае, без никаква друга утилитарна цел. Същото мнение застъпва и Михалчев.

Този вид познание, към което Саръ依иeв причислява част от научното и конкретно философското знание, е сравнено с красивия кактусов цвят, изненадващо разцъфнал върху бодливото тяло на растението. И макар и да го нарича безполезно, Саръ依иeв счита, че тъкмо в този вид познание по най-съвършения начин се проявява човешкият дух [11, 210 – 211].

По отношение на верификацията на истината Саръ依иeв изследва твърдението, че „истинната идея е идея, която е била проверена или може да бъде проверена и която при проверката е била или бива потвърдена“ [11, 212]. Саръ依иeв с основание отбелязва, че можем да проверим много истинни идеи, но замислим ли се по-внимателно, ще трябва да признаем, че е невъзможно да проверим всички истинни идеи.

Това може да се види и в науката, и в ежедневната човешка дейност, когато има две хипотези, едната от които със сигурност е истинна, но нито едната, нито другата могат да бъдат верифицирани. Такава е например идеята, че „човек е смъртен“, или идеята, че „човек е безсмъртен“. Дори само този пример е достатъчен, за да покаже, че възгледът, че всички истинни идеи могат да бъдат проверени, е погрешен, заявява Саръ依иeв [11, 213].

„Истинните идеи са полезни“, „истинните идеи са проверими“, „истинните идеи работят задоволително“ – тези и другите подобни формули в прагматистката теория за истината, посочва Саръ依иeв, съдържат една и съща мисъл – истината помага, ръководи, удовлетворява, доставя задоволство, с една дума – полезна е [11, 213 – 214].

С основание Саръ依иeв отбелязва, че полезността на истината е най-впечатляващото в прагматистката теория и затова там са насочени най-големите критики. Но не по-малко критики среща и твърдението, че всички идеи, които са полезни или които работят задоволително, са истинни. Специално внимание на това твърдение обръща и Михалчев, когато критикува Джеймс, че в своето учение е обърнал нещата наопаки.

Истинната и неистинната идея сами по себе си не се различават. Разликата се открива, когато се разгледат техните последици. Всяка идея, която има добри последици, която работи задоволително, която е полезна, е

истинна идея. Саръ依依ев дава като пример идеята за Ада, която векове наред е поддържала нравствеността. Макар от мнозина тази идея да се счита за неистинна, нейната полезност за подкрепа на нравствеността се признава.

Една цялостна теория за истината трябва да осигури задоволителен критерий за истината, валиден при всички случаи, настоява Саръ依依ев, а прагматистката теория, въпреки претенцията си за пълна теория, не дава такъв критерий. Полезността не е белегът, отличаващ истинната идея от неистинната. Поради това претенцията на прагматистката теория да е открила сигурен критерий за истината, е неоснователна, заключава авторът.

Четвъртото основно положение, което Саръ依依ев критикува, е схващането, че истината по своето естество е променлива и няма окончателни истини. Фактите обаче показват друго, отбелязва Саръ依依ев. Така например идеята „София е столица на България в 1937 г.“ е окончателна истина. Все пак в хода на тази критика Саръ依依ев, за разлика от Михалчев, отбелязва, че Джеймс признава съществуването на истини, които са непроменливи – истини с „вечен характер“ („веднъж истинно, винаги истинно“). Такива са истините, които се отнасят до отношения между чисто умствени обекти, например „1 и 1 са 2“, „2 и 1 са 3“, „бялото се различава по-малко от сивото, отколкото от черното“ [11, 219 – 220]. Тук, както уточнява самият Джеймс, става въпрос за истини, които са очевидни при пръв поглед. Саръ依依ев обаче критикува Джеймс за това му мнение, защото го намира за отстъпление от прагматисткия критерий за истината.

Въпреки направената критика Саръ依依ев отбелязва, че от казаното не следва, че възгледът за променливостта на истината е изцяло погрешен, защото този възглед не се отнася към случаите, при които е било възможно да се придобие пълно познание за обекта на познанието. Навсякъде, където умът е успял да достигне до истинска истина, тя е окончателна, непроменлива. Но за големия брой случаи, където умът е безсилен да достигне до адекватно познание, и е принуден да се задоволи с вярвания, които той нарича истина, възгледът за променливостта на истината е изключително полезен.

„Истината като дело на човека“ е още едно място, където и Саръ依依ев, и Михалчев критикуват прагматистката теория за истината. Саръ依依ев дава следните примери, за да представи това твърдение: инженерите, които успяват да добият дълго търсения петрол; хората, излизащи от театъра и имащи идеята, че „вали дъжд“; астрономът, предсказващ слънчево затъмнение. Инженерите не са направили истината за петрола, тъй като не те са го произвели. Излизащите от театъра не са направили дъжда, нито пък астрономът – слънчевото затъмнение. Обективните условия в природата са създали слънчевото затъмнение, петрола, дъжда. Неприемливо е в такива

случаи да се твърди, че идеята е направена истинна или истина от лицето, което я е установило. Сходна позиция, както ще видим по-нататък, застъпва и Михалчев. Доколкото и Саръ依иелв, и Михалчев дават тълкувания, при които все пак човек може да твори истини или поне да допринесе за създаването им, необходимо е допълнително уточняване при кои случаи човешкият принос е достатъчно голям, за да бъде признат като сътворяващ действителност и истини.

Въпреки представените възражения срещу прагматистката теория за истината, Саръ依иелв заключава, че появяването ѝ е важен факт в историята на философията, макар, за съжаление, да не осигурява окончателно решение на проблема за истината. Прагматисткият критерий не притежава всеобщност, не е сигурен и непогрешим, а в някои случаи е неприложим или излишен, но той е един много полезен и често употребяван критерий, с голяма стойност при откриването на истините както при всекидневното, така и при научното познание.

Статията на Михалчев за прагматизма започва с Ремке, завършва с Ремке и протича основно по две направления: критика срещу Саръ依иелв и критика срещу прагматизма. В настоящата статия ще се спрем конкретно на критиката, свързана с прагматистката теория за истината.

Михалчев отдава дължимото уважение на Пърс и го определя като „безсъмнено твърде тънък мислител“ [9, 474]. Но Михалчев заявява и че казаното от Пърс не е „американски специалитет, а още по-малко някакво начало на прагматизма“ [9, 475]. Същите възгледи, свързани с установяването на смисъла и значението на идеите, с тяхното изясняване, не са „американско откритие“, защото съвсем самостоятелно и по същото време са били застъпвани и от Йоханес Ремке, който не е американец и не е прагматист. Ремке, независимо от Пърс, учи, че човешкото мислене се състои в едно определяне на даденото, в едно изясняване на онова, което съзнаваме: нашето мислене се движи от неяснотата, която е свързана с едно неудоволствие, към яснотата, свързана с едно задоволство. За разлика от Пърс, Ремке прави това в една „безупречна философска форма“ и коректни термини, заявява Михалчев. Коректният изказ не е преодоляване на съмнението с някакво „вярване“, а както пише Ремке: „нашето мислене тръгва от едно състояние на неяснота и съмнение, за да се издигне до знанието, взето като определяне на нещо с безвъпросна яснота“ [9, 476 – 477].

След като установява сходството между възгледите на Пърс и Ремке, Михалчев започва своя критичен анализ на прагматистката теория за истината с терминологично уточнение на понятието „идея“ [9, 510]. Михалчев обръща внимание, че думата „идея“ може да означава усет, възприятие, представи, но също и „мисли“ или „съждения“. Михалчев се позовава на Аристотел и уточнява, че когато говори за Джеймсовия термин „идеи“, ще

има предвид само „мисли“ и по-точно „съждения“, а както става ясно в хода на текста, „съждения“ трябва да се заменят с „изречения“, защото в ремкеанската философия истинно може да бъде изречението, не и съждението. По този начин за изграждането на своята критическа стратегия Михалчев върви по линията идея – съждение – изречение – истина.

Михалчев многократно и на различни места отбелязва, че в прагматисткото учение има доста истина. Принципно съгласен с основното твърдение на прагматизма, че при истинните съждения последиците ги потвърждават, а при неистинните ги опровергават, Михалчев дава пример със семената, за които би искал да разбере дали са пресни, или не: ако семената в градината са пресни, ще поникнат добре и ще дадат изобилен плод; ако семената не са пресни, последиците ще опровергават неговото убеждение и то ще „стане“ неистинно [9, 511].

Тази основна теза обаче, посочва Михалчев, може да бъде оправдана и разбрана само от гледището на този, който смята, че действителните неща са такива като независими от човешката мисъл и могат да бъдат непосредствено познани. Като подчертава, че именно едно такова тълкуване дава разумен смисъл на прагматическите тези, Михалчев обвинява прагматизма, че приема външния свят за „творение“ на нашето съзнание („човешко дело“), „прагматична постройка“, издигната върху почвата на „хаотичната“ реалност [9, 513].

По отношение на относителността на истината Михалчев признава, че истината е истина всякога за отделния човек. Отделният човек е този, който говори за „истина“ или „неистина“. Но от това вярно твърдение по никакъв начин не следва, че човешката истина трябва винаги да е относителна и променлива [9, 519].

Ако от историята на човешката наука и на човешките мисли се вижда, че това, което вчера е било смятано за вярно, днес вече се счита за невярно, същата тази история показва, че в много случаи е така, но не във всички случаи. Науката в много неща се е заблуждавала и продължава да се съмнява, да променя своите евристични принципи и хипотези, дори основните си положения. Но да се прави от тези факти извод, че истината изобщо е нещо относително и преходно, е сериозна заблуда. Трудността и несигурността при установяването на известни действителности е едно, а друго е повсеместната относителност на истината. Вярно е, че за много от истините, които днешната наука смята за установени, не можем да гарантираме, че никога няма да бъдат преодолені. Обаче да се твърди, че „в който момент не можем да бъдем сигурни, че притежаваме окончателната истина“, е несериозно [9, 521]. Кое то веднъж е действително, то не може да стане недействително, категорично заявява Михалчев, подобно на Сарълиев.

Михалчев разглежда връзката между истина и действителност така: истината ни води към една ориентация в света, отваря ни очите, защото е израз на действителното и в тоя смисъл тя е практически полезна. Не полезността и задоволителното ръководство са, които дават характеристика на истината, а тъкмото обратното: известни наши твърдения се оказват полезни в живота и практиката на човека, в научноизследователската му работа, защото са верни, тоест защото са израз на действителността.

Михалчев счита, че тезите на прагматизма са верни, но верните твърдения, облечени в Джеймсовите формули, губят своята убедителност. Все пак оценката на Михалчев за прагматизма е твърде висока, когато заявява, че дори в някои случаи тезите на прагматизма да са неверни, основната им теза всякога е вярна, когато се разглежда нейното място в процеса на търсенето и установяването на действителността.

Специално внимание Михалчев обръща на това, че в областта на морала, естетиката, социално-икономическите и политическите отношения има факти, които изцяло са в руслото на относителната истина: което е било добро и нравствено за едни и в едно време, се оказва лошо и безнравствено за други в друго време. Така е и в научните спорове, свързани с установяването на определен социален строй. Борбите на почвата на социалната действителност хвърлят своеобразна „идеологическа мъгла“ върху изследователския поглед на учените и твърде често правят действителността изкривена или дори „невидима“. Но това не изключва обективната истина [9, 523].

Именно във връзка със социалната действителност Михалчев остро критикува Джеймс, неговите изследвания върху религията и доказването на полезността ѝ. Ако Саръилиев подкрепя и симпатизира на Джеймсовите изследвания в областта на религията, Михалчев е категорично против признаването на религията за истинна. И прави това не толкова и не само поради епистемологични, колкото по социални причини – религията е „упойка“ за широките народни слоеве и ги отвлича от тяхното социално положение [9, 529].

Като посочва, че Джеймсовото учение за истината се оформя първо върху почвата на защита на религията, за да мине после към теорията на познанието, Михалчев отбелязва, че докато прагматизмът все още говори за научните хипотези и истини, той би могъл да бъде тълкуван благоприятно. Когато обаче религиозната вяра се постави на същото равнище, на което стоят научните твърдения, нещата се променят.

Не Джеймсовата религиозна апология е изградена по модела на научните хипотези, а обратно: науката е поставена в руслото на ценностите, в случая – на религиозната вяра. По такъв начин, откъсната от понятието за непосредствено познаване на действителни неща и свеждайки научните

спорове до евентуалната полезност на истините, прагматистката теория води към една прикрита „ликвидация на науката“ [9, 529].

Михалчев критикува Джеймс за това, че счита истината за ценност като хубавото и доброто, а оттам следва, че истината трябва да е релативна, както всички останали ценности. Едно е да си познал нещо като истина, друго е да го цениш като хубаво, добро, справедливо, изтъква Михалчев и свързва този възглед с прагматисткото убеждение, че истината се твори от човека, че тя е продукт от неговите действия. Както доброто и хубавото предполагат ценящо съзнание, така и истината е израз на такова отношение между ценящото човешко съзнание и една идея или едно съждение. Спрямо тази теза на прагматизма Михалчев дава следната критическа преценка: доколкото истинните изречения са израз на действителното, то истинното има пред очи самата действителност, която притежаваме непосредствено. Тази действителност обаче съвсем не зависи от това дали я признаваме, или не, дали я съзнаваме, или не. Тя би съществувала дори ако хората не съществуват. Не е така обаче с хубавото. Няма хубост сама по себе си, хубостта предполага ценящо я съзнание.

Що се отнася до определянето на истината като продукт на човешката дейност, Михалчев отбелязва: съжденията сами по себе си не са нито истинни, нито неистинни. Те могат да станат истинни, доколкото човешкото съзнание ги е проверило и се е убедило (от техните последици), че тия съждения „работят задоволително“. А това ще рече, че човекът в своята мисловна дейност превръща едно съждение в истинно, тоест прави истината. Михалчев обаче е категоричен, че ролята на познаващия човек се състои единствено в установяване и определяне на действителното. Да установиш обаче една действителност, е съвсем различно от това да я създадеш или да я направиш [9, 524 – 525]. Както вече разгледахме по-горе, на същото мнение е и Саръилиев.

Изводи и заключение

След всичко казано дотук, въз основа на общите места, които установихме в критиката на Саръилиев и Михалчев срещу прагматистката теория за истината, можем да обобщим:

Не всяка истина е полезна.

Не всяка полезна идея е истинна.

Не всички истини са променливи.

Не всяка истина е човешко дело.

Ако това са общите места в критиката на двамата автори, разликите в мненията им са свързани, от една страна, с религията, срещу която Михалчев се опълчва (по „социални“ и „научни“ причини), и от друга страна, с

ремкеанската философия, върху която той стъпва, за да изгради своята критика (по линията идея – съждение – изречение – истина).

Въпреки че така формулираните твърдения изключват всеобщност и общовалидност на прагматисткия критерий и прагматистката теория за истината, Саръ依иелiev потвърждава положителното си мнение за прагматизма и прави заключението, че прагматистката теория за истината е ценна и приемлива, но в някакви граници. Истините в обикновения живот, в науката, а също и религиозните истини могат да бъдат познавани именно с прагматисткия метод, чрез прагматисткия критерий.

Сходно е и заключението на Михалчев, който, обличайки в ремкеански термини прагматистките формулировки, потвърждава тяхната истинност по отношение на временните истини в науката, в областта на морала, естетиката, социално-икономическите и политическите отношения – и особено ролята им в цялостния процес на търсене и установяване на истината. Защото „взета отделно или самотно истината не винаги задоволява човешкото съзнание, което я е узнало“ [9, 515].

References/Литература

1. **Minev, G.** Uilyam Dzheims. Po sluchai smartta mu. – V: *Uchitel*, kn. 9 – 10, 650 – 666, 1910, s. 652.
[**Минев, Г.** Уилям Джеймс. По случай смъртта му. – В: *Учител*, кн. 9 – 10, 650 – 666, 1910, с. 652.]
2. **Grozev, S.** Kam nachaloto na pragmatizma v Bulgariya – vztorg i otkrovenie (edna statiya po sluchai smartta na Uilyam Dzheims). – Vav: *Filosofski alternativi*, br. 2, 67 – 80, 2024, s. 74.
[**Грозев, С.** Към началото на прагматизма в България – възторг и откровение (една статия по случай смъртта на Уилям Джеймс). – Във: *Философски алтернативи*, бр. 2, 67 – 80, 2024, с. 74.]
3. **Torbov, Ts.** Polzata kato kriterii na istinata (Kritika na pragmatizma). – Vav: *Filosofski pregled*, br. 5, 1929, s. 501 – 506.
[**Торбов, Ц.** Ползата като критерий на истината (Критика на прагматизма). – Във: *Философски преглед*, бр. 5, 1929, с. 501 – 506.]
4. **Zlatarov, A.** Uvodni belezhki za pragmatizma v: Dzheims, U. Shto e pragmatizam. Sofiya: Akatsia, 3 – 10, 1930, s. 10.
[**Златаров, А.** Уводни бележки за прагматизма в: Джеймс, У. Що е прагматизъм. София: Акация, 3 – 10, 1930, с. 10.]
5. **Piev, A.** Savremenna filosofiya i istoriya na filosofiyata. Sofiya: Dobromir Chilingirov, 1936.
[**Илиев, А.** Съвременна философия и история на философията. София: Димитър Чилингиров, 1936.]
6. **Mladenov, I.** Ivan Sarailiev – A Bulgarian Contribution to the Origin of Pragmatism in Europe. – V: *Pragmatizam*. Sofiya: NBU, 2002, pp. 282 – 288.

7. **Stamatov, A.** 'Pragmatizmat' i balgarskata filosofska kultura. – V: **Sarailiev, I.** Pragmatizam. Sofiya: NBU, 5 – 14, 2002, s. 6.
[**Стаматов, А.** 2002. „Прагматизмът“ и Българската философска култура. – В: **Саръилиев, И.** Прагматизъм. София: НБУ, 5 – 14, 2002, с. 6.]
8. **Michaltchev, D.** Kam uchenieto za odnositelnosta na istinata. – V: *Teorii za istinata*. 1. Sast. L. Sivilov. Sofiya, 51 – 99, 1992, s. 54.
[**Михалчев, Д.** Към учението за относителността на истината. – В: *Теории за истината*. 1. Съст. Л. Сивилов. София, 51 – 99, 1992, с. 54.]
9. **Michaltchev, D.** Pragmatizmat kato novo uchenie za istinata. – Vav: *Filosofski pregled*, god. XI, kn. 5, 1939, s. 474 – 531.
[**Михалчев, Д.** Прагматизмът като ново учение за истината. – Във: *Философски преглед*, год. XI, кн. 5, 1939, с. 474 – 531.]
10. **Zahariev, Y.** Trudniyat dialog mezhdu dvama balgarski filosofi. – V: *Ivan Sarailiev & Dimitar Mihalchev. Nauka i religiya. Sarailiev/Mihalchev. Sofiya: Proektoriya, 2012, s. 1 – 11.*
[**Захариев, Я.** Трудният диалог между двама български философи. – В: *Наука и религия*. Саръилиев/Михалчев. София: Проектория, 2012, с. 1 – 11.]
11. **Sarailiev, I.** Pragmatizam. Prinost kam istoriyata na savremennata filosofiya. Sofiya: NBU, 2002.
[**Саръилиев, И.** Прагматизъм. Принос към историята на съвременната философия. София: НБУ, 2002.]

За автора

Станул Грозев е главен асистент в Института по философия и социология при БАН, секция „История на философските и научните идеи“. Професионалните му интереси са в областта на философията на религията, философията на изкуството, реториката.

За контакт с автора: grozev.stanul@abv.bg

ON THE PRAGMATIC TRUTH – SARAILIEV AND MICHALTCHEV

Stanul Grozev

Bulgarian Academy of Sciences

Abstract: This article is part of a broader study dedicated to pragmatism in Bulgaria. It utilizes the method of comparative analysis in order to present some of the main ideas of Ivan Sarailiev and Dimitar Michaltchev on the question of pragmatic truth. The two Bulgarian philosophers – one of them a follower of pragmatism, and the other one a determined opponent – have similar opinions concerning the validity of the pragmatic theory of truth. Their differences arise from the specific characteristics of the philosophy of Rehmke, which Michaltchev uses as the basis of his critique towards pragmatism and also from the different viewpoints that the two authors have towards religion.

Keywords: pragmatism in Bulgaria, pragmatic truth, pragmaric theory of truth, Ivan Sarailiev, Dimitar Michaltchev.

About the Author

Stanul Grozev, PhD, Sen. Assist. Prof., Institute of Philosophy and Sociology at the Bulgarian Academy of Sciences, section “History of Philosophical and Scientific Ideas”. Fields of interest: philosophy of religion, philosophy of art, rhetoric.

To contact the Author: grozev.stanul@abv.bg